“KUNTUG‘MISH” DOSTONIDA XOLBEKA OBRAZINING BADIIY TALQINI: MUHABBAT, IRODA VA ONALIK MAS’ULIYATI

Rayimova Ziyoda Rustam qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24020281

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o‘zbek xalq og‘zaki ijodining yirik epik namunalaridan biri bo‘lgan “Kuntug‘mish” dostonidagi Xolbeka obrazi tahlil qilinadi. Xolbekaning muhabbatga sadoqati, ruhiy kechinmalari, hayotiy sinovlar qarshisidagi matonati hamda farzandlari taqdiri uchun kurashishi doston voqealari asosida yoritiladi. Shuningdek, obrazning o‘zbek xalqining ayol, oila, muhabbat va onalik haqidagi an’anaviy qarashlarini ifodalashdagi o‘rni ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *“Kuntug‘mish” dostoni, Xolbeka, xalq og‘zaki ijodi, folklor, ayol obrazi, muhabbat, sadoqat, iroda, onalik, badiiy talqin.*

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi namunalari xalqning ko‘p asrlik hayot tajribasi, dunyoqarashi, ma’naviy qadriyatlari va estetik tafakkurini o‘zida mujassam etadi. Ayniqsa, xalq dostonlari insoniy munosabatlar, muhabbat, sadoqat, mardlik, oilaviy qadriyatlar va ezgulik kabi tushunchalarni badiiy obrazlar orqali ifodalashi bilan alohida ahamiyatga ega.

“Kuntug‘mish” dostoni ana shunday mazmun va badiiy xususiyatlarga ega asarlardan biridir. Dostonda Kuntug‘mish va Xolbeka munosabatlari orqali muhabbat va sadoqat mavzusi yoritilsa, turli hayotiy sinovlar jarayonida qahramonlarning xarakter xususiyatlari namoyon bo‘ladi. Asardagi Xolbeka obrazi esa o‘zining qat’iyati, ruhiy bardoshi, muhabbatga sodiqligi va onalik tuyg‘ularining kuchliligi bilan e’tiborni tortadi.

Xolbekani faqat Kuntug‘mishning sevgilisi yoki turmush o‘rtog‘i sifatida baholash obrazning badiiy imkoniyatlarini to‘liq ochib bermaydi. Chunki u doston voqealari davomida o‘z fikri va his-tuyg‘ulariga ega, qiyin vaziyatlarda munosabat bildira oladigan, farzandlari taqdiri uchun kurashadigan faol qahramon sifatida gavdalanadi. Shu jihatdan Xolbeka obrazini muhabbat, iroda va onalik mas’uliyati birligida o‘rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

1 Xolbeka - haqiqiy o‘zbek qizi. Dostonda Xolbekaning qat’iyligi va bir so‘zda tura olishi, hatto o‘z sevgani kelganda ham aytgan gapidan qaytmay u bilan narq o‘ynagani haqiqiy o‘zbek qiziga tegishli sifatdir. Shu bilan bir qatorda Xolbeka va Kuntug‘mishmi jazolashayotgan paytlarida o‘zining tanasidagi og‘riqni sezmay Kuntug‘mishga tegmanglar unga azob bermanglar degan jumlalaridan uning qay darajada vafoli va kuchli ekanligini bilib olishimiz mumkin

2. Xolbeka — muhabbat va sadoqat timsoli. Dostonda Xolbeka xarakterining muhim jihatlaridan biri uning muhabbat borasidagi qat’iyatidir. Kuntug‘mish bilan bog‘liq voqealarda Xolbekaning ichki kechinmalari, ruhiy holati va muhabbatga munosabati izchil tasvirlanadi.

Asarda Xolbeka Kuntug‘mish bilan uchrashganidan keyin uning uzugini o‘z qo‘liga oladi.

Kuntug‘mish ham Xolbekaning uzugini oladi. Uyg‘onganlaridan so‘ng ikkisi ham uzukdagi yozuvlar orqali bir-birining ismini anglaydi.

Xolbekaning Bahragulga o‘z dardini aytishi va suratkashni keltirishni so‘rashi uning ruhiy kechinmalarini ochib beruvchi muhim lavhadir.

Bu holat qahramonning muhabbat tuyg‘usini shunchaki tashqi voqea sifatida emas, balki chuqur ichki kechinma sifatida boshdan kechirayotganini ko‘rsatadi. Demak, Xolbeka obrazida muhabbat insonning ruhiy olamini o‘zgartiruvchi, uning hayotiy qarashlariga ta’sir ko‘rsatuvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

3. Xolbeka — hayot sinovlari qarshisidagi matonatli ayol. Doston voqealari davomida Xolbeka turli qiyinchiliklarga duch keladi. Kuntug‘mish bilan ayriliq, begona muhitdagi hayot va farzandlarining taqdiri uning matonatini sinovdan o‘tkazadi.

Ayniqsa, cho‘l-jaziradagi hayot tasviri Xolbeka xarakterini chuqurroq anglash imkonini beradi. U ikki farzandini dunyoga keltirganidan so‘ng ularning och qolishidan tashvishlanadi. Bu holat uning doston voqealaridagi faol ishtirokini va mas’uliyat hissini ko‘rsatadi.

Xolbeka farzandlarining ehtiyojini Kuntug‘mishga she’riy murojaat orqali yetkazadi.

Uning quyidagi misralari ona qalbidagi xavotir va farzandlar oldidagi mas’uliyatni ifodalaydi:

“Ikki go‘dak olio berdi bizlarga,
Ochdan o‘lsa, norastangni naylarman?”

Mazkur lavhada Xolbeka faqat o‘z taqdiri haqida qayg‘uruvchi ayol emas, balki farzandlarining hayoti uchun javobgarlikni his qiluvchi ona sifatida namoyon bo‘ladi.

4. Xolbeka — farzandlari uchun kurashuvchi ona. Xolbeka obrazining eng ta’sirchan jihatlaridan biri uning onalik tuyg‘usidir. Dostonning keyingi voqealarida Kuntug‘mish o‘z farzandlarini tanimay, ularni jazolashga buyruq berganida Xolbeka bunga befarq qarab turolmaydi. U Kuntug‘mishga qarata keskin so‘zlar aytadi:

“Men seni shahzoda dedim, mard dedim,
Sen qanday siynamga qo‘ygan dard eding.
Chiqsin ko‘zing, tanimading bolangni,
Ne tilingman buni dorga tort, deding”.

Ushbu misralar Xolbekaning ichki iztirobi bilan birga uning jasoratini ham ochib beradi. U Kuntug‘mishning podshohlik mavqeyidan cho‘chimaydi, aksincha, farzandlari hayotiga xavf tug‘ilgan vaziyatda unga ochiqchasiga e’tiroz bildiradi.

Bu lavha Xolbeka xarakterining muhim qirrasini namoyon etadi: uning uchun onalik burchi va farzandlarining hayoti har qanday mavqe va munosabatdan ustun turadi. Shu tariqa doston qahramon nutqi orqali onalik mehrini, farzandni himoya qilish tuyg‘usini yuksak qadriyat sifatida tasvirlaydi. “Kuntug‘mish” dostonidagi Xolbeka obrazi muhabbat, sadoqat, matonat va onalik mas’uliyati kabi fazilatlarni o‘zida birlashtirgan murakkab badiiy obrazdir. Uning xarakteri dostonning turli voqealari davomida bosqichma-bosqich ochiladi.

Xolbeka muhabbat yo‘lida ruhiy kechinmalarni boshdan kechiradi, hayot qiyinchiliklariga bardosh beradi va farzandlari taqdiri xavf ostida qolganida qat’iy pozitsiyasini namoyon etadi. Shu jihatdan Xolbeka obrazi orqali xalqning ayolga, oilaga, muhabbatga va onalik burchiga doir ma’naviy qarashlari badiiy ifodasini topgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergash Jumanbulbul o‘g‘li. Kuntug‘mish. Ravshan: Dostonlar / Nashrga tayyorlovchilar: H. Zarif, M. Ernazar o‘g‘li. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1971. – 432 b
2. Ergash Jumanbulbul o‘g‘li. Ravshan: Doston / Yozib oluvchi va nashrga tayyorlovchi: Hodi Zarif. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2019. – 128 b.
3. Ergash Jumanbulbul o‘g‘li. Bulbul taronalari: Dostonlar. 3 jildlik / Nashrga tayyorlovchilar: Hodi Zarif, T. G‘oziyev. – Toshkent: Fan, 1972.